

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

МЕЛЬНИК Юлія Віталіївна

УДК 339.9

**МІЖНАРОДНИЙ РИНОК ПОСЛУГ В КОНТЕКСТІ
ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ**

08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

КИЇВ–2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі фінансового інжинірингу Тернопільського національного економічного університету.

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
СОХАЦЬКА Олена Миколаївна,
Тернопільський національний економічний
університет, завідувач кафедри фінансового
інжинірингу

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ШКОЛА Ігор Миколайович,
Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного
університету, завідувач кафедри міжнародної
економіки

кандидат економічних наук, доцент
ЗАБЛОЦЬКА Ріта Олександрівна,
Інститут міжнародних відносин Київського
національного університету імені Тараса Шевченка,
професор кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин

Захист відбудеться „_____” _____ 2008 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.176.01 в Інституті світової економіки і міжнародних відносин НАН України за адресою: 01030, Київ, вул. Леонтовича, 5.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України за адресою: 01030, Київ, вул. Леонтовича, 5.

Автореферат розісланий „_____” _____ 2008 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.М. Хахлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний розвиток світової економіки супроводжується розгортанням глобалізаційних процесів, які докорінно змінюють характер функціонування міжнародних ринків. З одного боку, прискореними темпами зростає міжнародний ринок послуг, з іншого – посилюється транснаціоналізація світового господарства, причому найактивніше транснаціональний капітал проникає саме на цей ринок. В останнє десятиліття міжнародний ринок послуг не лише зростає, але й зазнає трансформації. Серед чотирьох способів міжнародної торгівлі послугами найвагомим стає комерційна присутність у країні-імпортері, тобто надання послуг дочірніми компаніями транснаціональних корпорацій. Україна поки недостатньо представлена у цьому сегменті, однак має потенційні можливості використати його для закріплення на міжнародному ринку послуг, що вимагає особливої уваги до цієї проблеми як з боку підприємницького сектору й урядових структур, так і з боку вчених.

Концептуальні засади функціонування міжнародного ринку послуг та його окремих аспектів висвітлено у працях вітчизняних та зарубіжних авторів, зокрема Г.Беквіта, Дж.Боддевіна, О.Гаврилюка, Б.Данилишина, А.Деадорф, Л.Демидової, І.Дюмулена, Р.Заблоцької, М.Костецкі, Р.Мердика, С.Осики, В.П'ятницького, Р.Рассела, Б.Рендера, Є.Савельєва, К.Сєдова, А.Філіпенка, Дж.Фітцзімонса, М.Фітцзімонс, І.Школи. Проблемі транснаціоналізації світової економіки присвячені наукові праці К.Барлетта, І.Владімірової, С.Гешала, Дж.Даннінга, Дж.Маркузена, В.Новицького, О.Плотнікова, О.Рогача, В.Рокочі, Л.Руденко, С.Сіденко, О.Сохацької, А.Субботіна, Е.Хелпмана, Т.Хорста. Водночас, у вітчизняній науковій літературі не вистачає комплексних досліджень міжнародного ринку послуг як системи із позицій транснаціоналізації економіки. Більшість праць стосуються головним чином окремих галузевих ринків, а низка аспектів означеної проблеми залишається поза увагою науковців через постійний розвиток ТНК і нові наслідки транснаціоналізації для міжнародного ринку послуг.

Вирішення проблем, пов'язаних із транснаціоналізацією міжнародного ринку послуг та участю України у цих процесах, використанням цього явища для виходу вітчизняних компаній на міжнародний ринок послуг, є актуальним завданням у теоретичному та практичному плані, що й обумовило вибір теми дисертації, мету, напрямок і структуру дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Тернопільського національного економічного університету, в рамках підготовки НДР за темами «Розробка методики корпоративного управління розвитком статутної діяльності» (державний реєстраційний № 0103U000142), «Впровадження стратегій, технологій та інструментів фінансового інжинірингу у практику управління вітчизняними корпораціями» (державний реєстраційний № 0107U002609), «Дослідження транснаціоналізації міжнародного ринку послуг» (державний реєстраційний № 0106U004297).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є виявлення особливостей функціонування міжнародного ринку послуг під впливом транснаціоналізації економіки та розробка концептуальних підходів і прикладних рекомендацій щодо участі України у цьому процесі. Вказана мета передбачає вирішення низки **завдань**:

- дослідити теоретико-методологічні засади функціонування міжнародного ринку послуг з метою уточнення категоріального апарату та виявлення чинників трансформації його природи і структури в умовах глобалізації;
- визначити сутність транснаціоналізації світової економіки як фактора трансформації природи сучасного міжнародного ринку послуг з метою виявлення напрямків її впливу на появу нових тенденцій у розвитку цього ринку;
- адаптувати теоретичні моделі та підходи в дослідженні міжнародного ринку послуг до специфіки його розвитку в умовах транснаціоналізації економіки для вибору логіки та інструментарію його дослідження;
- виокремити й систематизувати сучасні тенденції у розвитку міжнародного ринку послуг на початку XXI ст. для виявлення характеру впливу явища транснаціоналізації на цей ринок;
- розробити методичні підходи до системного аналізу міжнародного ринку послуг з метою дослідження на їх основі економічного механізму його функціонування в умовах транснаціоналізації економіки;
- здійснити аналіз інвестиційної діяльності та фінансового механізму функціонування транснаціональних корпорацій на міжнародному ринку послуг для виявлення умов участі у цих процесах національних підприємств;
- визначити та обґрунтувати стратегічні пріоритети економічної політики України на міжнародному ринку послуг;
- розробити стратегії виходу вітчизняних компаній на міжнародний ринок послуг із урахуванням стратегічних пріоритетів та конкурентних переваг України на цьому ринку;
- оцінити інституційне забезпечення участі України у процесах транснаціоналізації міжнародного ринку послуг з метою формулювання пропозицій щодо його удосконалення.

Об'єктом дисертаційного дослідження є міжнародний ринок послуг в умовах транснаціоналізації економіки.

Предмет дослідження – особливості транснаціоналізації міжнародного ринку послуг та участі України у цьому процесі.

Методи дослідження. Основні наукові результати дисертаційного дослідження отримані на основі використання історико-еволюційного, системно-функціонального та синергічного підходів до аналізу міжнародного ринку послуг в умовах його транснаціоналізації. При вирішенні поставлених завдань застосовано загальнонаукові (історичний, методи систематизації, групування та узагальнення, формалізації) та спеціальні економічні методи: системно-структурного та компаративного аналізу, графічний, економіко-статистичні методи (для дослідження сучасних тенденцій розвитку міжнародного ринку послуг та економічного механізму його функціонування в

умовах транснаціоналізації), методи критичного та кластерного аналізу, SWOT-аналізу, моделювання (для визначення стратегічних пріоритетів України на міжнародному ринку послуг, розробки стратегій виходу вітчизняних компаній на даний ринок та удосконалення інституційного забезпечення цих процесів).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у виокремленні сучасної специфіки й тенденцій розвитку міжнародного ринку послуг, викликаних транснаціоналізацією економіки, та виробленні концептуальних підходів щодо формування політики України на цьому ринку. Основні результати, що відображають наукову новизну дослідження, полягають у наступному:

вперше:

- визначено стратегічні пріоритети України на міжнародному ринку послуг із врахуванням пріоритетів розвитку економіки України загалом, тенденцій розвитку міжнародного ринку послуг, специфіки окремих галузевих ринків, стратегічної орієнтації ТНК на ринку приймаючої країни, до яких віднесено: зміну структури експорту України в напрямку наукомістких видів послуг, випереджуючий розвиток галузей, які сприятимуть формуванню «нової економіки»; інтеграцію українських ринків послуг до ринку послуг ЄС та світового ринку послуг в рамках СОТ; розвиток конкурентного середовища на національному ринку послуг; гармонізацію інституційного забезпечення торгівлі послугами в Україні із правилами ГАТС; підвищення аутсорсингового потенціалу країни; участь України у стратегічних альянсах на міжнародному ринку послуг в галузях інформаційних, комп'ютерних, телекомунікаційних, космічних, авіаційних послуг, послуг із досліджень та розробок; пріоритетність залучення ПІ до інфраструктурних галузей послуг; формування власного транснаціонального капіталу на ринку послуг; вихід вітчизняних компаній у сфері послуг на світові фондові біржі;

- розроблено концептуальні підходи до вибору стратегій виходу українських компаній на міжнародний ринок послуг (кластеризації, аутсорсингу, транснаціоналізації), що дозволить забезпечити диференціювання способів підвищення їх конкурентоспроможності та закріплення на даному ринку. Прикладною розробкою у цьому контексті є концепція та схема ІТ-кластера у галузі комп'ютерних послуг навколо м. Києва, які враховують оцінку детермінант конкурентних переваг цієї галузі на міжнародному ринку послуг та сучасні механізми взаємодії вітчизняних компаній із ТНК;

- запропоновано організаційну модель удосконалення інституційного забезпечення участі України у процесах транснаціоналізації міжнародного ринку послуг, яка включає: удосконалення статистичного забезпечення (оцінку торгівлі послугами за усіма способами поставки; ведення статистики НДДКР у сфері послуг та електронної торгівлі за усіма галузями; впровадження статистики FATS), нормативно-правового забезпечення в напрямку покращення умов для створення власних ТНК, залучення зарубіжних інвесторів на ринки інфраструктурних послуг, сприяння розвитку аутсорсингу, стимулювання внутрішньої конкуренції, сприяння розвитку сервісних кластерів та реформування ринкових інститутів (фондового ринку, податкової системи, системи стандартизації і сертифікації послуг);

дістали подальшого розвитку:

- теоретичні підходи до дослідження міжнародного ринку послуг, у контексті чого: а) визначено ключові характеристики міжнародного ринку послуг, що відрізняють його від міжнародного ринку товарів; б) виявлено ознаки (делокалізація, екстерналізація, коммодитизація та стандартизація послуги як предмета міжнародної торгівлі) й чинники трансформації природи міжнародного ринку послуг в умовах глобалізації, на основі чого розкрито механізм його функціонування; в) дано авторське визначення категорії «міжнародний ринок послуг»;

- періодизація розвитку ТНК у світовій економіці з виокремленням автором етапів транснаціоналізації міжнародного ринку послуг, які мають свою специфіку: I етап (50-ті – поч. 80-х років ХХ ст.), II етап (80–90-ті роки ХХ ст.) і III етап (кін. 90-х років ХХ ст. – поч. ХХІ ст.), – і виявленням основних рис цього процесу в сучасний період (поєднання інтерналізації та екстерналізації у діяльності ТНК, розгортання транснаціоналізації за рахунок злиттів та поглинань, створення стратегічних альянсів між ТНК на міжнародному ринку послуг, орієнтація ТНК не на максимізацію прибутку, а на максимізацію ринку, поширення в країнах-реципієнтах інноваційної активності ТНК, яка раніше базувалася в материнських компаніях);

- систематизація сучасних тенденцій розвитку міжнародного ринку послуг, у якій, на відміну від існуючих, виокремлено вплив на них явища транснаціоналізації економіки (виділення із структури міжнародного ринку послуг галузей, які визначають його динаміку в умовах транснаціоналізації; зростання на ринку ролі країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою; збільшення витрат сервісними ТНК на НДДКР та інтернаціоналізація НДДКР; поглиблення транснаціоналізації міжнародного ринку послуг; поширення транснаціоналізації за рахунок неакціонерних форм діяльності ТНК; зростання кількості стратегічних альянсів на міжнародному ринку послуг; зростання міжнародного ринку аутсорсингу послуг);

удосконалено:

- існуючі класифікації послуг на основі застосування нового класифікаційного критерію – рівня здатності послуг до надання шляхом комерційної присутності, що дозволяє визначати ринки, сприятливі для транснаціоналізації. За даним критерієм послуги поділено на три групи – послуги із високим, середнім та низьким рівнем здатності до торгівлі шляхом комерційної присутності;

- концептуальні підходи до дослідження транскордонних злиттів і поглинань через виявлення автором їх галузевої специфіки на окремих міжнародних ринках послуг (фінансових, телекомунікаційних, ділових, освітніх послуг, послуг електро-, газо- та водопостачання) та підходи до визначення синергічного ефекту від злиттів та поглинань, в контексті чого запропоновано його розрахунок на основі відношення вартості об'єднаної компанії до суми вартостей компанії-цілі та компанії-покупця до злиття.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані органами законодавчої та виконавчої влади у виробленні політики щодо участі України у процесах транснаціоналізації міжнародного ринку послуг. Основні висновки й результати дисертаційного дослідження впроваджені у практичну діяльність Міністерства економіки України (довідка №109-24-28/501 від 16.08.07 р.), Державного комітету статистики України (довідка №10/7-11 від 12.02.08 р.), Управління зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка №247-6/01-19 від 18.06.07 р.). Отримані результати знайшли впровадження в Аналітичних записках та пропозиціях, що торкаються проблем економічної інтеграції України до ЄС, направлених Президенту України, Кабінету Міністрів України, міністерствам і відомствам, представництвам ЄС в Україні, посольствам держав – членів ЄС в Україні, Комісії Європейського Союзу для практичного використання (акти №126-06/1218 від 26.09.2005 р., №124-06/1484 від 25.09.2006 р. та №126-06/1325 від 24.09.2007 р.). Матеріали та висновки дисертації використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисциплін «Основи зовнішньоекономічної діяльності», «Оціночна діяльність, злиття і поглинання», «Біржова справа» та «Фінансовий інжиніринг» (довідка №124-06/462 від 18.03.2008 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, які викладені в дисертаційній роботі та виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті положення, що є результатом власної роботи автора.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та наукові результати доповідалися та обговорювалися на 14 наукових конференціях, зокрема: X і XI Міжнародній науковій конференції – літній школі «Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз» (Ялта–Форос, 2005–2006 рр.); III, IV і V Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (Тернопіль, 2006–2008 рр.); V і VI Міжнародній науково-практичній конференції «Країни з перехідною економікою в умовах глобалізації» (Москва, 2006–2007 рр.); наукових конференціях професорсько-викладацького складу ТНЕУ «Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період» (Тернопіль, 2006–2007 рр.); VII Міжнародній науковій конференції студентів та молодих учених «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання» (Донецьк, 2006 р.); Міжнародних конференціях молодих учених і студентів «Інноваційні процеси економічного і соціально-культурного розвитку: Вітчизняний та зарубіжний досвід» (Тернопіль, 2007–2008 рр.); XII Міжнародній науковій конференції «Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: світові економічні кризи і Україна» (Анталія, Туреччина, 2007 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційно-інвестиційна модель розвитку національної економіки» (Донецьк, 2008 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 21 наукову працю: 1 підрозділ у колективній монографії (1,1 д.а.), 10 статей у провідних наукових фахових виданнях (обсягом 8,03 д.а., з яких автору особисто належить 7,63 д.а., з них 9 – у наукових журналах), 10 публікацій в інших наукових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, 21 додатку на 38 стор. та списку використаних джерел з 278 найменувань на 25 стор. Основний текст викладений на 199 стор., містить 38 таблиць на 18 стор., 16 рисунків на 7 стор.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *Вступі* обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У *першому розділі* «Теоретико-методологічні засади дослідження міжнародного ринку послуг в контексті транснаціоналізації економіки» досліджено теоретичні основи функціонування міжнародного ринку послуг в умовах глобалізації, визначено сутність транснаціоналізації світової економіки як фактора трансформації природи сучасного міжнародного ринку послуг, сформовано методологічні засади дослідження міжнародного ринку послуг під впливом транснаціоналізації економіки.

Використання історико-еволюційного підходу дозволило дійти висновку, що міжнародний ринок послуг формується у ході становлення постіндустріального суспільства і є водночас чинником його розвитку. Виходячи із специфіки послуги як предмета міжнародної торгівлі та способів поставки послуг, виокремлено ключові характеристики міжнародного ринку послуг, що відрізняють його від міжнародного ринку товарів: тісніший зв'язок між обміном послуг та рухом ПІІ; жорсткіше регулювання обміну послугами з боку держави; супровід міжнародного обміну послугами переміщенням фізичних осіб; тісніший зв'язок виробника послуги із споживачем; стабільніша ділова активність; невичерпність попиту на послуги; яскраво виражена галузева специфіка; відмінності у підходах до регулювання; тісний зв'язок обміну послугами із торгівлею товарами; вимога участі у наданні послуги як країни виробника, так і країни споживача. Виходячи з наведених характеристик міжнародного ринку послуг, у роботі дано авторське визначення даного поняття: міжнародний ринок послуг – це частина світового ринку послуг, у якому відбувається міжнародний обмін продуктом нематеріального характеру – послугою – між резидентами різних країн, незалежно від місця здійснення угоди між ними.

Аналіз існуючих у міжнародній статистиці класифікацій послуг показав, що вони недостатньою мірою характеризують сучасні тенденції у розвитку міжнародного ринку послуг. Оскільки в сучасних умовах переважаючим у міжнародній торгівлі послугами став спосіб «комерційна присутність», для дослідження міжнародного ринку послуг в контексті транснаціоналізації еко-

номіки у роботі запропоновано застосувати такий класифікаційний критерій, як рівень здатності послуг до надання шляхом комерційної присутності.

Трансформація міжнародного ринку послуг в умовах глобалізації пов'язана зі зміною поглядів на природу послуги як предмета міжнародної торгівлі та відбувається під впливом низки чинників: науково-технічного прогресу, розвитку інформаційних технологій (ІТ), поширення процесів транснаціоналізації економіки, політики лібералізації та зростання мобільності факторів виробництва. Транснаціоналізація економіки детермінується всіма зазначеними чинниками, залежить від них і водночас зумовлює та активізує їх вплив.

Сутністю транснаціоналізації економіки як основного рушія трансформації міжнародного ринку послуг є процес посилення інтеграції світової економіки внаслідок глобальних операцій ТНК, який супроводжується створенням транснаціонального капіталу з метою його більш ефективного використання. На основі періодизації розвитку ТНК у світовій економіці у роботі виокремлено основні етапи транснаціоналізації міжнародного ринку послуг. Основними рисами сучасного етапу є: поширення процесів транснаціоналізації за рахунок злиттів і поглинань; поєднання інтерналізації та екстерналізації у діяльності ТНК; створення стратегічних альянсів між ТНК на міжнародному ринку послуг; орієнтація ТНК на максимізацію ринку, а не на максимізацію прибутку; поширення в приймаючих країнах інноваційної активності ТНК, що базувалася в материнських компаніях. Транснаціоналізація економіки здійснює прямий та непрямий вплив на появу нових тенденцій у розвитку міжнародного ринку послуг, що вимагає відповідної реакції компаній та урядів приймаючих країн.

Методологія дослідження побудована на стику теорій індустріального і постіндустріального суспільства, загальної теорії послуг, теорій міжнародної торгівлі і теорій транснаціоналізації. В основу дисертаційного дослідження покладено системний підхід, який передбачає розгляд міжнародного ринку послуг як системи, тобто єдиного цілого із узгодженим функціонуванням усіх елементів та частин.

У *другому розділі* «Системний аналіз розвитку міжнародного ринку послуг в умовах транснаціоналізації економіки» виокремлено й систематизовано сучасні тенденції розвитку міжнародного ринку послуг, досліджено економічний механізм його функціонування в умовах транснаціоналізації, здійснено аналіз інвестиційної діяльності та фінансового механізму функціонування транснаціональних корпорацій на міжнародному ринку послуг.

Дослідження особливостей розвитку міжнародного ринку послуг у сучасний період дозволило виявити в ньому низку тенденцій. Зокрема, у структурі цього ринку виокремились галузі, що визначають його динаміку в умовах транснаціоналізації (ділові, фінансові, телекомунікаційні та інформаційні послуги займають найбільшу частку в структурі світового експорту послуг (50% у 2006р.) і є лідерами за темпами приросту ПШ). Капіталізація ТНК у названих галузях зростає, водночас у структурі ринку розширюється частка так званих ІСТ-послуг, що надаються електронним шляхом. На даному ринку помітною стала роль країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою за темпами впровадження ІТ (відповідно 30,6%

та 32,1% у 2005р.), обсягами залучення ПІІ (відповідно 106,1 та 13,4 млрд. дол. у 2005р.), темпами приросту вартості угод зі злиттів та поглинань (ЗІП).

Підвищились витрати сервісних ТНК на НДДКР, що супроводжується інтернаціоналізацією цих операцій та підвищенням якості послуг на міжнародному ринку. Лідером у цій сфері залишаються США, де частка витрат ТНК на інновації у сфері послуг зросла з менш ніж 5% у 1983 р. до 45% у 2005 р. Відбувається зростання частки комерційної присутності у структурі міжнародного ринку послуг, поглиблення його транснаціоналізації, диверсифікація діяльності ТНК. За період з 1989–1991 рр. по 2003–2005 рр. світовий приплив ПІІ у сферу послуг зріс у 5 разів, а частка комерційної присутності у структурі міжнародної торгівлі послугами сягнула 50% у 2005 р. При цьому транснаціоналізація міжнародного ринку послуг здійснюється у багатьох випадках за рахунок неакціонерних форм діяльності ТНК. Так, у готельній індустрії створення іноземних філій на основі акціонерної участі складає лише 36%, решту – контракти на управління (37%) та франчайзинг (28%).

Зростає кількість міжнародних стратегічних альянсів (МСА) на даному ринку. Із середини 80-х років ХХ ст. загальна кількість МСА у світі щорічно зростала більше ніж на 25%. Формування МСА призводить до зміни характеру конкуренції на міжнародному ринку послуг – конкурентами виступають уже не поодинокі ТНК, а їх групи.

Активно розвивається міжнародний ринок аутсорсингу, до якого залучаються нові країни. Витрати на міжнародний аутсорсинг підвищились за 2001–2007 рр. на 131%. Розвиток міжнародного ринку ІТ-аутсорсингу у перспективі може призвести до утворення віртуальних сервісних ТНК, операції яких здійснюватимуться за допомогою сучасних ІТ за участю країн з ринками, що розвиваються.

В основу авторського підходу до аналізу економічного механізму функціонування міжнародного ринку послуг в умовах транснаціоналізації покладено оцінку детермінант транснаціоналізації, які визначають поведінку ТНК на ньому (розмір ринку країни-реципієнта; ділова присутність клієнтів сервісної ТНК у приймаючій країні; культурні відмінності між приймаючою і країною базування ТНК; відкритість приймаючого ринку; конкурентні переваги сервісних галузей; глобальна олігополістична реакція; концентрація галузі; здатність сервісної галузі до торгівлі; розмір ТНК і його зростання). Він передбачає розрахунок низки показників: індексу культурних відмінностей (CD_{jk}), індексу відкритості сектора i у країні j для створення нових зарубіжних філій (O_{ij}), індексу міжнародної конкурентоспроможності (ICI_{ij}), індексу олігополістичної реакції ($OLIGOP_{ij}$), рівня галузевої концентрації ($CONC$), рівня торговоності галузі послуг ($TRADE_{ij}$). Зокрема, аналіз індексів відкритості ринків послуг окремих країн показав, що для створення зарубіжних філій ТНК ці ринки найбільш відкриті у Естонії, Молдові, Болгарії, Литві, та Україні, а найменш відкриті – у Бразилії, Росії, Франції, Німеччині та Китаї.

Взаємозв'язки між материнською компанією та її підрозділами формуються в рамках внутрішніх ринків ТНК, важливою особливістю яких є втягнення у міжнародну торгівлю невеликих фірм – зовнішніх підрядників

сервісних ТНК. Як свідчить аналіз тенденцій розвитку міжнародного ринку послуг, на сучасному етапі ключову роль у цих процесах відіграють два типи міжфірмового співробітництва: аутсорсинг та МСА. Аналіз показав, що ринки аутсорсингу країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) спеціалізуються на ІТ-послугах (комп'ютерних, інформаційних) і НДДКР, знаходяться на стадіях зародження і формування та мають потенціал для подальшого розвитку. Найефективнішою є структура альянсу «центру і периферії», яка включає членів ядра та менших партнерів, що обертаються навколо центру. Це дозволило зробити припущення, що українські провайдери можуть приєднатись до МСА у ролі периферійних компаній та вийти таким чином на міжнародний ринок послуг, навіть не будучи лідерами.

Світова практика інвестиційної експансії показує, що ЗіП на міжнародному ринку послуг є найпоширенішими і складають понад 70% сумарного експорту ПП у сферу послуг. У дисертації здійснено аналіз ЗіП з позицій синергічної теорії. З цією метою автором запропоновано власний підхід до визначення синергічного ефекту (S) від ЗіП на міжнародному ринку послуг, що розраховується як відношення вартості об'єднаної компанії (C) до суми вартостей компанії-цілі (A) та компанії-покупця (B) до злиття. Синергічний ефект присутній, якщо $S > 1$, якщо ж $0 < S < 1$, то синергічний ефект відсутній, а ЗіП призводить до зменшення ринкової вартості поглинаючої компанії.

Розглядаючи явище ЗіП на міжнародному ринку послуг, слід звернути увагу на фінансову синергію, пов'язану перш за все із можливістю придбання цільової компанії за ціною, меншою від балансової. Виходячи з цього, для аналізу угод із ЗіП у роботі використано коефіцієнт Тобіна (Q -ratio). Основна цінність Q -ratio в дослідженні міжнародного ринку послуг у контексті транснаціоналізації полягає в тому, що він дозволяє виявити компанії на тому чи іншому приймаючому ринку послуг, найуразливіші з точки зору їх поглинання зарубіжними інвесторами ($Q < 1$), та компанії, схильні до інвестицій ($Q > 1$), в тому числі до перетворення на ТНК. Розрахунок даного показника для низки українських акціонерних товариств у сфері послуг показав, що деякі з них є можливими цілями для придбання (ВАТ «Київенерго» ($Q=0,48$), АСК «Укррічфлот» ($Q=0,36$), НАСК «Оранта» ($Q=0,13$)). Компанії із $Q > 1$ мають потенціал для самостійного здійснення ПП (ВАТ «Укртелеком», ВАТ «Укргазбанк», ВАТ «Телеканал «Тоніс» та інші).

Аналіз інвестиційних та фінансових аспектів функціонування міжнародного ринку послуг показав, що вони мають свою специфіку, на відміну від міжнародного ринку товарів. Такі особливості послуг, як неосяжність, неможливість накопичення та складування, локальний характер багатьох із них, переважання стратегії «слідування за клієнтом» на міжнародному ринку послуг, визначають вибір того чи іншого способу прямого іноземного інвестування, встановлення трансфертних цін та специфіку ринкового ціноутворення. Поряд із цим, регулювання фінансових та інвестиційних аспектів функціонування міжнародного ринку послуг, їх інституційне забезпечення все ще недостатньо розвинуті як на світовому рівні, так і на рівні окремих країн-реципієнтів та країн базування сервісних ТНК, а тому потребують гармонізації та удосконалення.

У *третьому розділі* «Формування політики України як реципієнта у міжнародній торгівлі послугами в сучасних умовах» визначено стратегічні пріоритети України на міжнародному ринку послуг, розроблено стратегії виходу вітчизняних компаній на міжнародні ринки послуг, запропоновано напрямки удосконалення інституційного забезпечення участі України у процесах транснаціоналізації міжнародного ринку послуг.

Незважаючи на те, що основними суб'єктами міжнародного ринку послуг є ТНК розвинутих країн, значну роль у його динаміці стали відігравати країни з ринками, що розвиваються. У таких умовах для України важливо, по-перше, виробити політику як приймаючої сторони щодо взаємодії із зарубіжними ТНК, а по-друге, ідентифікувати себе на міжнародному ринку послуг як конкурентоспроможного суб'єкта (зважаючи на те, що позитивне сальдо у зовнішній торгівлі послугами склало у 2007 р. 4,1 млрд. дол.).

На основі пріоритетів розвитку економіки України загалом, сучасних тенденцій розвитку міжнародного ринку послуг, стратегічної орієнтації ТНК на ринку приймаючої країни, специфіки розвитку окремих галузевих ринків, у дисертаційній роботі сформовано та обґрунтовано стратегічні пріоритети України на міжнародному ринку послуг. Зокрема, аналіз сучасних тенденцій розвитку міжнародного ринку послуг та порівняльний аналіз структур експорту послуг України (у якій понад 73% займають транспортні послуги) та ЄС (де транспортні, туристичні та інші види послуг розподілені рівномірно) свідчить про необхідність зміни структури експорту України у напрямку наукомістких видів послуг та випереджуючого розвитку галузей, які сприятимуть формуванню «нової економіки».

Євроінтеграційні наміри України та її входження до СОТ вимагають інтеграції українських ринків послуг до ринку послуг ЄС та світового ринку послуг в рамках ГАТС СОТ. У дисертації обґрунтовано необхідність розвитку конкурентного середовища на внутрішньому ринку з метою підвищення якості послуг та конкурентоспроможності вітчизняних провайдерів, що впливає із високої відкритості ринків послуг України (індекс відкритості O_{ij} становить 0,25, що є одним з найвищих серед країн ЦСЄ) та зростання конкурентної боротьби. Приєднання України до СОТ вимагає, в свою чергу, гармонізації інституційного забезпечення торгівлі послугами в Україні із правилами ГАТС.

У роботі виявлено передумови для активної участі України в міжнародному аутсорсингу (Україна займає 15-те місце у світовому рейтингу виробників програмного забезпечення, а понад 55% українського аутсорсингу є експортноорієнтованим із щорічними темпами зростання 40%), і встановлено, що він може стати найлегшим способом інтеграції країни до міжнародного ринку послуг. Підвищення аутсорсингового потенціалу повинно здійснюватися за такими напрямками, як кваліфікація робочої сили, володіння іноземними мовами, ІТ-інфраструктура, урядова підтримка.

З метою розбудови інформаційно-телекомунікаційної і транспортної інфраструктури, розвитку інноваційної активності у цих сферах Україні слід брати участь у МСА в галузях інформаційних, комп'ютерних, телекомунікаційних, космічних, авіаційних послуг, послуг із досліджень та

розробок. Пріоритетним повинно стати залучення ПІ до інфраструктурних галузей послуг (фінансових, інформаційно-телекомунікаційних, транспортних), що сприятиме мультиплікаційному ефекту розвитку ринку послуг України.

Зважаючи на тенденцію зростаючої транснаціоналізації міжнародного ринку послуг та необхідність протистояння зарубіжним ТНК у конкурентній боротьбі, Україні потрібно формувати власний транснаціональний капітал для виходу на цей ринок шляхом комерційної присутності. Поряд із цим, доцільним є вихід вітчизняних корпорацій у сфері послуг на світовий фондовий ринок із первинним публічним розміщенням акцій.

Проведене дослідження дозволило виділити пріоритетні форми співробітництва українських сервісних компаній із ТНК, а також найвигідніші способи поставки на зовнішній ринок вітчизняними провайдерами у окремих галузях (табл. 1).

Таблиця 1

Пріоритетні способи поставки на зовнішній ринок та форми співробітництва із ТНК вітчизняних підприємств сфери послуг

Галузь послуг	Пріоритетні способи поставки на міжнародний ринок послуг	Пріоритетна форма співробітництва із ТНК
Ділові послуги	транскордонна поставка; присутність фізичних осіб; споживання за кордоном	аутсорсинг
Послуги зв'язку (телекомунікаційні)	транскордонна поставка; комерційна присутність	аутсорсинг, створення МСА
Послуги з будівництва	комерційна присутність	будівництво «під ключ»
Послуги дистриб'юторів (торгові послуги)	споживання за кордоном; комерційна присутність	франчайзинг
Послуги у сфері освіти	споживання за кордоном; комерційна присутність	ліцензування
Фінансові послуги	споживання за кордоном; комерційна присутність	аутсорсинг
Послуги у сфері охорони здоров'я та в соціальній сфері	споживання за кордоном; присутність фізичних осіб	аутсорсинг (телемедицина)
Туристичні послуги	споживання за кордоном; присутність фізичних осіб	франчайзинг, створення спільних підприємств
Послуги в сфері культури та відпочинку	споживання за кордоном	франчайзинг, ліцензування
Транспортні послуги	транскордонна поставка	створення МСА та спільних підприємств

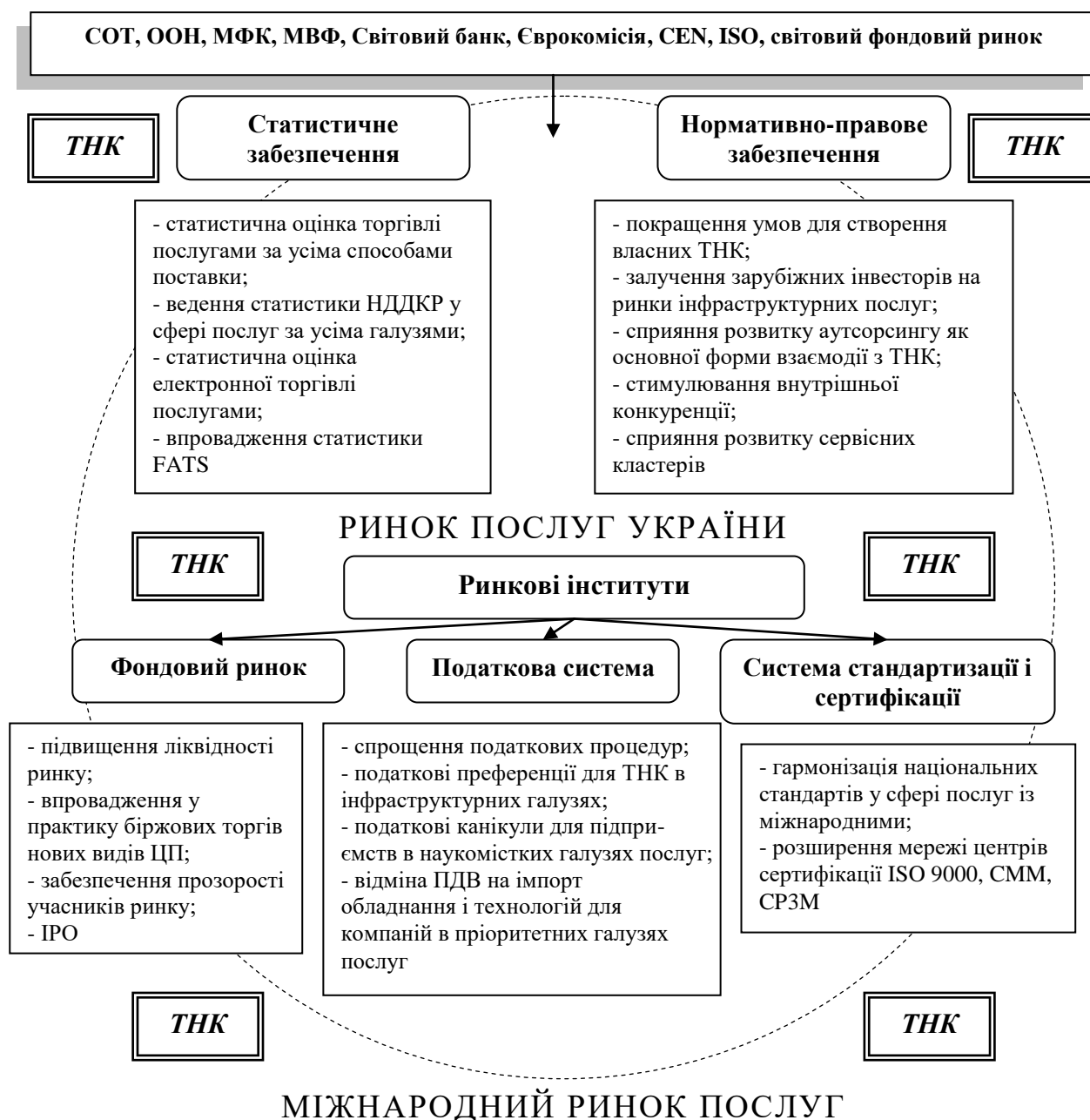
Пріоритетними для експорту на міжнародний ринок мають стати ділові послуги (а саме: комп'ютерні, професійні, послуги з досліджень та розробок), враховуючи їх зростаючу роль у світовій торгівлі та значний потенціал вітчизняних фахівців у цій сфері; транспортні (враховуючи стратегічне значення транзитності території країни та переважаючу частку цих послуг у структурі українського експорту), а також туристичні послуги (виходячи із необхідності реалізації ресурсного потенціалу України).

Опираючись на аналіз конкурентних переваг, запропоновано альтернативні стратегії для виходу вітчизняних компаній на міжнародний ринок послуг: кластеризації, аутсорсингу, транснаціоналізації. Зважаючи на актуальність кластеризації сектора ділових послуг з метою досягнення конкурентних переваг для виходу на міжнародний ринок послуг, а також низки сприятливих передумов для цього, у дисертації розроблено концепцію та схему ІТ-кластера навколо м. Києва. Розміщення кластера у даному регіоні підтвердив кластерний аналіз (коефіцієнт локалізації становить 1,6, а показник території – 3,28, що свідчить про спеціалізацію м. Києва у даному секторі).

Аутсорсинг може бути одним із елементів стратегії кластеризації і в той самий час самостійною стратегією для виходу вітчизняних підприємств на міжнародний ринок послуг за відсутності кластерних утворень. У контексті підсилення сильних та мінімізації слабких сторін вітчизняних аутсорсерів для успішного виходу на міжнародний ринок у дисертації запропоновано такі заходи, як: створення та активізація діяльності тренінг-центрів; організація вивчення відповідних спецкурсів у вузах іноземною мовою; консолідація малих підприємств галузі для отримання від ТНК великих замовлень; налагодження тісних зв'язків між аутсорсинговими компаніями та університетами, організація тренінгів та стажувань студентів у цих компаніях, зарахування найкращих до кадрового складу компаній; проходження аутсорсерами сертифікації за стандартами ISO 9001, СММ, СРЗМ; вузька спеціалізація в певній ніші аутсорсингу, використання стратегії «блакитного океану»; використання електронних ринків аутсорсингу; участь у міжнародних виставках та семінарах з аутсорсингу.

Побудова стратегії транснаціоналізації для виходу вітчизняних підприємств на міжнародний ринок послуг шляхом комерційної присутності повинна враховувати детермінанти транснаціоналізації, що дозволить встановити потенційні компанії-ТНК, галузеві та географічні напрямки міжнародної експансії. Для підвищення репутації на міжнародному ринку послуг цим компаніям необхідно здійснити ІРО на одній із світових фондових бірж, аналіз переваг і недоліків яких проведений у дисертаційній роботі.

Успішна реалізація наведених стратегій потребує створення відповідного інституційного забезпечення. Критична його оцінка дозволила розробити у дисертації організаційну модель удосконалення інституційного забезпечення участі України у процесах транснаціоналізації міжнародного ринку послуг (рис. 1).

Рис.1. Організаційна модель удосконалення інституційного забезпечення участі України у процесах транснаціоналізації міжнародного ринку послуг

Представлена модель визначає основні напрямки реформування:

а) статистичне забезпечення – у цьому контексті автором розроблено схему переведення КВЕД та КП ЗЕД до класифікації послуг ГАТС СОТ і низку пропозицій для удосконалення методики статистичного обліку зовнішньої торгівлі послугами України шляхом комерційної присутності (зокрема, запропоновано основні принципи запровадження статистики FATS);

б) нормативно-правове забезпечення;

в) ринкові інститути (податкова система, фондовий ринок, система стандартизації та сертифікації послуг).

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення актуальної науково-прикладної проблеми сучасного розвитку міжнародного ринку послуг – розроблення нових теоретико-методологічних положень і розв’язання прикладних аспектів транснаціоналізації даного ринку та участі України у цьому процесі. Результати проведеного дослідження дали змогу зробити низку висновків:

1. Аналіз теоретичних концепцій дозволив дійти висновку, що формування міжнародного ринку послуг відбувається в умовах становлення постіндустріального та інформаційного суспільств і супроводжується трансформацією природи та структури ринку під впливом таких чинників, як науково-технічний прогрес, поширення процесів транснаціоналізації світової економіки, розвиток інформаційних технологій та Інтернету, політика лібералізації та зростання мобільності факторів виробництва, основним із яких є транснаціоналізація.

2. Сучасний міжнародний ринок послуг характеризується такими особливостями: основними учасниками ринку, які формують пропозицію, стають великі ТНК та їх стратегічні альянси; продовжується поглиблення міжнародного поділу праці у наданні послуг; глобальним стає сам процес виробництва послуги; надання послуги на міжнародному ринку – це інтеграція міжнародної торгівлі послугами із міжнародним рухом факторів виробництва; основний спосіб поставки на міжнародному ринку послуг – комерційна присутність виробника у країні надання послуги.

3. Транснаціоналізація світової економіки здійснює прямий та непрямий вплив на появу нових тенденцій у розвитку міжнародного ринку послуг. Виявлені у процесі дисертаційного дослідження та систематизовані за критерієм впливу явища транснаціоналізації економіки тенденції змінюють уявлення про те, що перевагами в експорті послуг володіють лише розвинуті країни світу. Цьому сприяє політика лібералізації, розвиток ІТ, електронної торгівлі послугами та втягнення країн з ринками, що розвиваються, у процеси транснаціоналізації не лише як реципієнтів ПШ, але і як учасників цих процесів на основі сучасних форм співробітництва із ТНК – аутсорсингу, міжнародних стратегічних альянсів, неакціонерних форм взаємодії. Виявлені тенденції у розвитку міжнародного ринку послуг повинні лежати в основі формування зовнішньоекономічної політики України, зокрема, визначення її стратегічних пріоритетів на цьому ринку. Так, реформування структури експорту послуг України має здійснюватися у напрямку галузей, що визначають динаміку міжнародного ринку послуг в умовах транснаціоналізації економіки. Участь вітчизняних сервісних компаній в МСА найперспективніша на стику різних галузей, що сприятиме розробці нових послуг і технологій. Поглиблення транснаціоналізації міжнародного ринку послуг свідчить, що з метою протистояння конкуренції зарубіжних ТНК необхідне формування власного транснаціонального капіталу в сфері послуг для виходу на даний ринок шляхом комерційної присутності.

4. Аналіз економічного механізму функціонування міжнародного ринку послуг в умовах транснаціоналізації економіки, його інвестиційних та фінансових аспектів на основі запропонованих автором підходів дозволив виявити передумови для участі в ньому країн з ринками, що розвиваються: зокрема, вплив детермінант транснаціоналізації міжнародного ринку послуг (розміру ринку країни-реципієнта і його зростання, ділової присутності клієнтів сервісної ТНК у приймаючій країні, культурних відмінностей між приймаючою і країною базування ТНК, відкритості приймаючого ринку, конкурентних переваг сервісних галузей, глобальної олігополістичної реакції, концентрації галузі, здатності сервісної галузі до торгівлі, розміру ТНК та його збільшення) на рішення ТНК щодо інвестування в ту чи іншу країну; наявність потенційних галузей-реципієнтів сервісних ПП; наявність компаній, здатних до інвестиційної експансії, та компаній, що є потенційними цілями для поглинання зарубіжними ТНК; наявність перспектив участі країн з транзитивною економікою у взаємозв'язках на ринку через механізми аутсорсингу та створення міжнародних стратегічних альянсів.

5. Формування економічної політики України на міжнародному ринку послуг повинно включати: чітке формулювання цілей відповідно до стратегічних пріоритетів на даному ринку; розробку стратегії їхнього досягнення; оцінку потенціалу, необхідного для досягнення поставлених цілей та завдань. Визначені у дисертації стратегічні пріоритети України на міжнародному ринку послуг, обґрунтовані на основі пріоритетів розвитку економіки України в цілому, тенденцій розвитку міжнародного ринку послуг, специфіки окремих галузевих ринків та стратегічної орієнтації ТНК на ринку приймаючої країни, повинні лежати в основі таких стратегічних цілей України в міжнародній торгівлі послугами, як: підвищення конкурентоспроможності українських провайдерів на цих ринках послуг; збільшення експорту послуг пріоритетних сервісних галузей, зміна структури експорту; самостійний вихід вітчизняних підприємств на міжнародний ринок послуг шляхом комерційної присутності. Пріоритетними для експорту на міжнародний ринок повинні бути ділові послуги (комп'ютерні, професійні, послуги з досліджень та розробок); транспортні; туристичні послуги.

6. У дисертації запропоновано та обґрунтовано альтернативні стратегії для виходу вітчизняних компаній на міжнародний ринок послуг: стратегію кластеризації, стратегію аутсорсингу, стратегію транснаціоналізації. Названі стратегії можуть поєднуватися на різних етапах розвитку бізнесу. Для нових динамічних підгалузей ділових послуг доцільно використати стратегію «блакитного океану», що дозволить зайняти вільні ринкові ніші. При цьому на основі моделі «ромба Портера» визначено умови для забезпечення конкурентоспроможності України у пріоритетних галузях міжнародного ринку послуг. Побудова стратегії транснаціоналізації для виходу вітчизняних підприємств на міжнародний ринок послуг шляхом комерційної присутності повинна враховувати детермінанти транснаціоналізації, що дозволяють встановити потенційні компанії-ТНК, географічні та галузеві напрямки міжнародної експансії.

7. Успішна реалізація наведених стратегій потребує створення відповідного інституційного забезпечення та його удосконалення, основну роль у якому повинна відіграти держава. Розроблена модель удосконалення інституційного забезпечення участі України у процесах транснаціоналізації міжнародного ринку послуг визначає основні напрямки реформування: статистичне забезпечення, нормативно-правове забезпечення та удосконалення ринкових інститутів (податкової системи, фондового ринку, системи стандартизації та сертифікації послуг). Важливу роль у цьому процесі відіграють елементи зовнішнього середовища – міжнародні інститути, такі як СОТ, МВФ, Міжнародна фінансова корпорація, Світовий банк, ООН, ISO, СЕН, Європейська комісія, а також ТНК як основні гравці на міжнародному ринку послуг. Разом з тим, удосконалення інституційного забезпечення участі України у процесах транснаціоналізації міжнародного ринку послуг повинно враховувати не лише світові тенденції розвитку цих процесів, але й національну специфіку формування транснаціональних структур.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Мельник Ю. Особливості корпоративного управління у транснаціональних корпораціях // Корпоративне управління в Україні : теоретико-методологічні аспекти : монографія / О.М.Сохацька, Н.П.Тарнавська, А.М.Тибінь та ін. – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – С. 55–72.

У провідних наукових фахових виданнях:

2. Мельник А. Актуальні проблеми діяльності України на міжнародних ринках послуг у контексті вступу до СОТ / Алла Мельник, Юлія Мельник // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль, 2005. – Вип. 5, ч. 1. – С. 35–44. *(Особистий внесок автора – 0,4 д.а.: визначено проблеми, які необхідно розв'язати Україні у зв'язку із приєднанням до СОТ, зокрема, проблеми статистичного обліку послуг, гармонізації правового регулювання торгівлі послугами згідно із ГАТС СОТ, підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному ринку послуг.)*
3. Мельник Ю. Трансформація природи міжнародного ринку послуг в умовах глобалізації / Юлія Мельник // Вісник Тернопільського державного економічного університету. – Тернопіль, 2006. – Вип. 1. – С. 144–152.
4. Мельник Ю. Транснаціоналізація міжнародного ринку послуг як виклик для економік постсоціалістичних країн / Юлія Мельник // Вісник Тернопільського державного економічного університету. – Тернопіль, 2006. – Вип. 5, ч. 1. – С. 151–157.
5. Мельник Ю. Міжнародний ринок послуг : теоретико-методологічні засади дослідження / Ю. Мельник // Наука молода : зб. наук. праць молодих вчених Тернопільського державного економічного університету. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – №5. – С. 49–57.

6. Мельник Ю. Міжнародний ринок послуг на початку ХХІ століття : тенденції і перспективи розвитку / Ю. Мельник // Журнал європейської економіки / Тернопільський національний економічний університет. – 2006. – Т. 5 (№ 4). – С. 362–379.
7. Мельник Ю. Міжнародний ринок послуг в умовах транснаціоналізації економіки / Ю. Мельник // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2007. – №3. – С. 84–94.
8. Мельник Ю. Інвестиційні аспекти функціонування міжнародного ринку послуг в умовах транснаціоналізації економіки / Ю. Мельник // Ринок цінних паперів України. – 2007. – № 5–6. – С. 33–40.
9. Мельник Ю. ТНК на міжнародному ринку послуг в умовах циклічного розвитку світової економіки / Ю. Мельник // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль, 2007. – Вип. 5. – С. 307–310.
10. Мельник Ю. Формування стратегічних пріоритетів України на міжнародному ринку послуг / Ю. Мельник // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль, 2007. – Вип. 4. – С. 72–84.
11. Мельник Ю. Вихід українських компаній на міжнародний ринок послуг: можливості та перспективи / Ю. Мельник // Журнал європейської економіки / Тернопільський національний економічний університет. – 2007. – Т. 6 (№4). – С. 455–475.

В інших виданнях:

12. Мельник Ю. Транснаціональні корпорації на ринках услуг стран с переходной экономикой / Ю. Мельник // Материали V Международной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Страны с переходной экономикой в условиях глобализации», 29–31 марта 2006 г. – М., 2006. – С. 317–320.
13. Мельник Ю. Чинники трансформації змісту і природи міжнародного ринку послуг / Ю. Мельник // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доповідей III Міжнар. наук.-практ. конференції молодих вчених, 23–24 лют. 2006 р. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – С. 100–103.
14. Melnyk J. Rozwoj rynku uslug Ukrainy w trakcie integracji do UE / J. Melnyk // Unia Europejska. Faktyczne i potencjalne czlonkostwo. Doswiadczenia Polski i Ukrainy. – 2006. – Nr. 1. – S. 131–136.
15. Мельник Ю. Тенденції розвитку міжнародного ринку послуг як орієнтир для діяльності вітчизняних підприємств / Ю. Мельник // Праці VII міжнародної наукової конференції студентів та молодих учених „Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, сталі економічне зростання”. Ч. 5. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – С. 160–161.
16. Мельник Ю. Розвиток міжнародного ринку послуг у контексті формування «нової економіки» / Ю. Мельник // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті : національна ідентичність та тенденції глобалізації :

- зб. тез доповідей IV Міжнар. наук.-практ. конференції молодих вчених, 22–23 лют. 2007 р. – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – С. 93–96.
17. Мельник Ю. Международный рынок аутсорсинга : перспективы для стран с переходной экономикой / Ю. Мельник // Материалы VI Международной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Страны с переходной экономикой в условиях глобализации», 28–30 марта 2007 г. – М., 2007. – С. 274–277.
18. Мельник Ю. Транснаціональні корпорації на міжнародних ринках наукомістких видів послуг / Ю. Мельник // Інноваційні процеси економічного розвитку : Вітчизняний та зарубіжний досвід : тези доповідей Всеукраїнської конференції молодих учених і студентів. – Тернопіль : ТНЕУ, 2007. – С. 77–79.
19. Мельник Ю. Використання стратегії кластеризації для виходу вітчизняних компаній на міжнародний ринок послуг / Ю. Мельник // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті : національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доповідей V ювілейної Міжнар. наук.-практ. конференції молодих вчених, 21–23 лют. 2008 р. – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – С. 61–63.
20. Мельник Ю. ІРО як інструмент підвищення репутації компанії на міжнародному ринку послуг / Ю. Мельник // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційно-інвестиційна модель розвитку національної економіки (Донецьк, 26 лютого 2008 р.). – Донецьк, 2008. – С. 388–391.
21. Мельник Ю. Статистичне забезпечення зовнішньої торгівлі послугами України шляхом комерційної присутності / Ю. Мельник // Тези доповідей Міжнародної конференції молодих учених і студентів «Інноваційні процеси економічного і соціально-культурного розвитку : Вітчизняний та зарубіжний досвід». – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – С. 244–246.

АНОТАЦІЯ

Мельник Ю.В. Міжнародний ринок послуг в контексті транснаціоналізації економіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Київ, 2008.

Дисертаційна робота охоплює теоретико-методологічні та прикладні аспекти транснаціоналізації міжнародного ринку послуг та участі України у цьому процесі. Досліджено особливості функціонування міжнародного ринку послуг в умовах глобалізації. Визначено сутність транснаціоналізації економіки як фактора трансформації природи сучасного міжнародного ринку послуг. Виявлено сучасні тенденції розвитку міжнародного ринку послуг під впливом транснаціоналізації економіки та досліджено економічний механізм його функціонування. Здійснено аналіз інвестиційної діяльності та фінансового механізму функціонування ТНК на міжнародному ринку послуг.

Визначено стратегічні пріоритети України на міжнародному ринку послуг; розроблено стратегії виходу вітчизняних компаній на цей ринок; запропоновано напрямки удосконалення інституційного забезпечення участі України у процесах транснаціоналізації міжнародного ринку послуг.

Ключові слова: міжнародний ринок послуг, транснаціоналізація економіки, транснаціональна корпорація, комерційна присутність, країна-реципієнт, прямі іноземні інвестиції

АННОТАЦІЯ

Мельник Ю.В. Міжнародний ринок услуг в контексте транснаціоналізації економіки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Институт мировой экономики и международных отношений НАН Украины, Киев, 2008.

Диссертация охватывает теоретико-методологические и прикладные аспекты транснационализации международного рынка услуг и участия Украины в этом процессе.

Исследованы теоретико-методологические основы функционирования международного рынка услуг и определены факторы трансформации его природы и структуры в условиях глобализации: научно-технический прогресс, развитие информационных технологий и Интернета, транснационализация мировой экономики, политика либерализации и увеличение мобильности факторов производства.

Исследована сущность транснационализации мировой экономики как фактора трансформации природы современного международного рынка услуг и выявлены направления ее влияния на появление новых тенденций в развитии этого рынка. Определены этапы транснационализации международного рынка услуг и характерные особенности этого процесса на современном этапе.

Выявлены современные тенденции в развитии международного рынка услуг в целом и отдельных отраслевых рынков в частности, определен характер влияния транснационализации на эти рынки. Исследован экономический механизм функционирования международного рынка услуг в условиях транснационализации экономики, проанализирована инвестиционная деятельность и финансовый механизм функционирования транснациональных корпораций на международном рынке услуг и выявлены условия участия в этих процессах национальных предприятий.

Определены и обоснованы стратегические приоритеты Украины на международном рынке услуг, исходя из приоритетов развития экономики Украины в целом, стратегической ориентации ТНК на рынках услуг стран-реципиентов, современных тенденций развития международного рынка услуг, специфики отдельных отраслевых рынков услуг. Разработаны альтернативные стратегии выхода отечественных компаний на этот рынок с учетом стратегических приоритетов и конкурентных преимуществ Украины на нем

(кластеризации, аутсорсинга, транснационализации), которые могут объединяться на разных этапах развития бизнеса.

Предложен комплекс мероприятий относительно усовершенствования институционального обеспечения участия Украины в процессах транснационализации международного рынка услуг: в частности, усовершенствование статистического обеспечения (оценка торговли услугами по всем способам поставки, статистическая оценка электронной торговли услугами и НДДКР в сфере услуг, использование статистики FATS в Украине) и нормативно-правового обеспечения (улучшение условий для создания ТНК, привлечение иностранных инвесторов на рынки инфраструктурных услуг, стимулирование внутренней конкуренции, развитие сервисных кластеров и аутсорсинга услуг), реформирование рыночных институтов – фондового рынка, налоговой системы, системы стандартизации и сертификации услуг. Разработана организационная модель усовершенствования институционального обеспечения участия Украины в процессах транснационализации международного рынка услуг.

Ключевые слова: международный рынок услуг, транснационализация экономики, транснациональная корпорация, коммерческое присутствие, страна-реципиент, прямые иностранные инвестиции

ANNOTATION

Melnyk Y. International service market in the context of transnationalization. – Manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of the Candidate of Economics in specialty 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – Institute of World Economy and International Relations of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2008.

The dissertation covers theoretical, methodological and practical aspects of transnationalization of international service market and the participation of Ukraine in this process.

The fundamentals of international service market's functioning under the conditions of globalization are exposed. The essence of transnationalization as a factor of international service market's transformation is disclosed and its influence on new tendencies on the market is revealed. The contemporary trends in the development of international service market are discovered. The economic mechanism of international service market's functioning under the conditions of transnationalization, its financial and investment aspects are analyzed.

The strategic priorities of Ukraine on the international service market are determined; the strategies of international service market entry for ukrainian providers are developed; a complex of proposals for the improvement of institutions providing for the participation of Ukraine in the process of international service market's transnationalization is given.

Key words: international service market, transnationalization of economy, transnational corporation, commercial presence, host country, foreign direct investment